‘Ik vul alle gaten in’

Trouw-redacteur Peter Henk Steenhuis stelt verboden vragen aan kunstenaars. ‘Wat betekenen die schedes, bloemkelken en plooien, Kinke Kooi?’

PETER HENK STEENHUIS

Zelden heb ik zo’n overvolle en tegelijk rustgevende tekening gezien als ‘Under the Surface’ van beeldend kunstenaar Kinke Kooi. Ondanks de veelheid aan vormen wordt mijn blik onmiddellijk naar binnen gezogen, dat donkerroze gat in, achter die twee gordijnen. Dit gat is een interieur waar een liefdespaar knus op een bed zit. En aan het einde van – ja, misschien is het wel een grot – zit een ingang naar nog een dieper liggend gat, waaruit een lichtstraal komt.

In 2010 interviewde ik Kinke Kooi voor het eerst. Het gesprek ging toen over de scheiding tussen lichaam en geest, en haar verlangen naar eenheid. Ze keerde zich tegen de ideeën van de klassieke filosoof Plato, van wie ze op de lagere school al een afkeer had gekregen. “Plato’s gedachtengoed”, zei ze, “druist niet alleen dwars tegen die eenheid in, hij brengt ook een duidelijke hiërarchie aan: de geest is goed, het lichaam minderwaardig. Als kind moet ik toen gedacht hebben: lichaam en geest zijn in duel, die afstandelijkheid staat mij tegen.”

Die scheiding, dat dualisme, is in de christelijke cultuur duizenden jaren lang gehandhaafd, en verder doorgevoerd. Gaandeweg de geschiedenis, stelde Kooi, “zie je dat het lichamelijke, het materiële – *mater* = moeder – werd geassocieerd met onzuiverheid, de duivel én met de vrouw. Daarmee kwam de vrouw, en met haar de voortplanting en de erotiek, in kwaad daglicht te staan.”

Het gesprek met Kooi van destijds is een goed vertrekpunt om te leren kijken naar deze tekening, die duidelijk voortborduurt op het oude werk. Nog steeds benadrukt Kooi het lichamelijke, door de ronde vormen die sinds de jaren tachtig haar werk beheersen.

In ‘Under the Surface’ duiken die rondingen op allerlei manieren op, ruches, bloemen, knoppen, ringetjes, een mandje met eitjes, een anticonceptie pillenstrip en al die duizenden parels. “Dat doe ik heel graag, eindeloze rijen parels tekenen, alsof je kijkt met je vingertoppen.” Meer nog dan alle rondingen zijn het de gaten die aandacht vragen.

Op de tekening zie ik er tientallen, bloemkelken, afgronden, spleten, plooien, schedes. Wat betekent dit?
“Een gat is wat er niet is. Maar om gat te kunnen zijn, is het afhankelijk van datgene waarin het een gat is.”

Dit snap ik niet.
“Je kunt het ook zien als een negatieve vorm; iets wat uitsteekt is dan een positieve vorm – uitstekend. In die zin gaat mijn interesse uit naar de negatieve vorm – zonder negatief te zijn. Ik vat het gat heel breed op. Ik zie visuele gaten in de maatschappij, datgene wat je niet ziet of niet te zien krijgt. Maar een lege huiskamer is ook een gat. Doordat ik mijn aandacht erop richt, vul ik dus eigenlijk gaten in.”

Kunt u een voorbeeld geven om uw idee over het gat te concretiseren?
“Architecten fotograferen het liefst hun gebouwen leeg, omdat de inrichting als afleidend wordt gezien, terwijl ik juist meer geïnteresseerd ben in de inrichting. Daarvoor heb ik het gebouw wel nodig, dat geeft me steun, maar mijn aandacht gaat uit naar de bekleding van de holte ervan. De uitdrukking uitgebeend tot op het bot houdt in dat je tot de essentie bent gekomen. Ik griezel daarvan, want het vlees, de bekleding is weggelaten: ik vind dat koud en hard. Karakteristiek van vlees en stoffering is dat ze plooibaar zijn. Ze voegen zich naar de vorm die er is. Mijn oog valt daar altijd op. Het zijn dingen die zich vlijen. Blijkbaar ervaar ik daar een natuurlijke schoonheid in.”

Ik probeer de constructie van deze tekening te zien – én het aanvullende. De klimopachtige boom lijkt het dragende deel waar alles op steunt, of omheen is gedrapeerd. “De slingerplant vind ik een mooie vorm,” zegt Kooi, “hij is ook veel gebruikt in de jugendstil. ▸

‘Under the Surface’. FOTO’S ANITA PANTUS

Kinke Kooi en het onzichtbare

Kinke Kooi (Leeuwarden, 1961) studeerde aan de Akademie voor Beeldende Kunsten in Arnhem, waar ze nog altijd woont en werkt. Over haar werk – dat opgenomen is in collecties in Nederland (o.a. Den Haag en Nijmegen) en de Verenigde Staten – zegt ze: "Niets is onzichtbaar, als je maar zorgvuldig genoeg kijkt. Ik heb geen bezwaar tegen het verbeelden van gevoelens zoals God, niet-weten, verwondering en de ziel."

Plato's grot is een gevangenis, waar we uit moeten om inzicht te krijgen

Deze grot is zacht en gezellig, een intieme huiskamer voor de bewoners

In deze tekening vormt de klimop de constructie, dat klopt, maar in de natuur is de klimop uit zichzelf niet dragend; deze heester slingert zich juist altijd om een constructie heen.

Een constructie staat op zichzelf en kan daarom als onbeïnvloedbaar en stabiel worden gezien, maar ook als onbeweeglijk. Daarom heb ik gekozen voor twee klimplanten die om elkaar heen groeien. Zodat alles van elkaar afhankelijk wordt, elkaar beïnvloedt. Dat maakt het instabiel, emotioneel, maar ook beweeglijk. Dat geeft iets intiems. Ik houd erg van 'in'-woorden: intiem, inclusief, inwendig, interieur."

Zo komen we toch weer bij dat gat uit, bij dat knusse interieur dat de tekening beheerst. Behalve het liefdesstel ligt in deze grot een hond – teken van trouw – die een aantal puppy's zoogt. Ook staat er een soort schotelantenne, dat het huiselijke van dit tafereel nog benadrukt. "Het is een Afrikaanse huwelijkslepel, symbool voor ontvankelijkheid. Wil je kunnen ontvangen, dan moet je leeg zijn."

Ineens valt mijn oog op het woord 'burgerlijk', dat Kooi met potlood vlakbij de huiselijke grot geschreven heeft. "Sinds de jaren zestig willen we allemaal vrij zijn; vrijheid is ons hoogste goed. Maar hoe erg is het om tot op zekere hoogte vast te zitten of verbonden te zijn. Ik zit graag vast aan mijn man en kinderen. Natuurlijk is vastzitten ook confronterend, maar het is net als vrijheid een energie waar schoonheid in zit. Eigenlijk is het begrip burgerlijkheid een emotioneel gat van de maatschappij geworden: niemand wil daar meer mee geassocieerd worden: het is een negatieve vorm geworden, die mij juist mogelijkheden biedt."

Vlakbij 'burgerlijk' staat ook het woord 'tutje'.
"Ik gebruik graag roze, er zijn veel gordijntjes te zien, bloemen. En middenin zit een liefdespaartje. Softer kun je het moeilijk vinden. Dat tuttige is aantrekkelijk, én benauwend. Daarom staat daar rechtsboven ook: 'Je moet wel scherp blijven.'"

Is dat ironie?
"Het is wel lollig bedoeld; vaak levert mijn kritische brein tijdens het tekenen dit commentaar. Maar het gaat ook om het zwaard en de schede, die als erotische symbolen gelden. Het zwaard is scherp en daardoor gevaarlijk, de schede voorkomt dat.

Ik vraag me af hoe dingen eruit zien als ze niet scherp zijn. Wat een schede ook doet is: vasthouden. Dat vind ik spannend: hoe ziet vasthouden eruit? In zekere zin houdt de aarde ons ook vast."

Hoe langer ik naar deze tekening kijk, hoe sterker ik het idee krijg dat 'Under the Surface' een tegenbeeld is van de grot van Plato. In dat beroemde verhaal zitten mensen vastgebonden in een grot. En wij mensen zijn gevangenen die met de rug naar het licht de schaduwen op een muur voor ons voor de echte werkelijkheid houden.

Filosofen, zo luidt de strekking van het verhaal, gaan op zoek naar de bron van het licht en proberen mensen te behoeden voor schijnkennis. Verwerf je werkelijke kennis, dan krijg je zicht op de ideeënwereld ver boven onze dagelijkse werkelijkheid. En nog hoger, bovenaan deze ideeënwereld, staan het Ware, het Goede, en het Schone. Die ideeën wakkeren bij ons het verlangen aan om juiste kennis te vergaren, om het goede te doen, en het schone te zoeken.

In de grot van Kooi geen gevangenen maar een liefdespaar. Niet vastgebonden maar omarmd. Niet met de rug naar het licht, maar met het gezicht naar een bundel licht, die niet naar buiten voert, omhoog, maar naar binnen, verder de diepte in. Bij Plato is de grot een gevangenis, waar we uit moeten om afstand te nemen en inzicht te krijgen. Deze grot is zacht en gezellig, een huiskamer waar de bewoners intimiteit ervaren en bescherming van elkaar genieten.

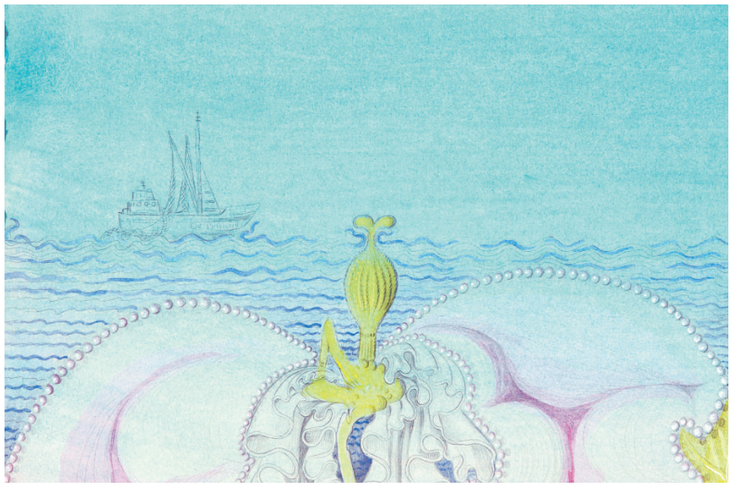

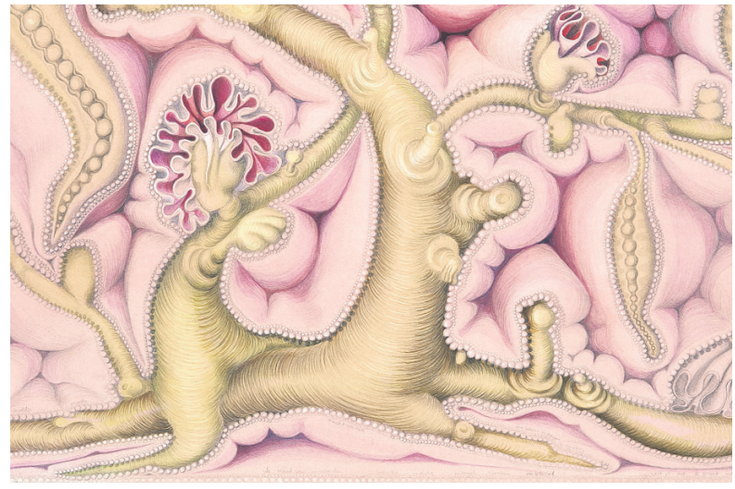

'Under the Surface' (details)

Als u het niet eens bent met Plato, hoe staat het dan met het Ware, het Goede en het Schone?
"Ik sta huiverig tegenover deze begrippen. Het gaat over het ene – het ene Ware, het ene Goede, het ene Schone – dat waar zou zijn en dat daarmee onmiddellijk andere waarheden uitsluit. Daardoor zijn het exclusieve begrippen die ook met status te maken hebben: als je ze niet erkent val je buiten de boot.

Mijn gedachten over deze ideeën vallen me wel lastig. Daarom laat ik van buiten af een liniaal in de tekening steken, waar de tekening zich dan weer omheen plooit. Dit om te onderzoeken hoe de absolute waarheid en de meegevende waarheid er samen uit zouden kunnen zien."

Wat is een meegevende waarheid?
"Liefde en empathie."

Nu wordt u wel heel soft.
"Ik wil het ook soft en slap houden. Kunt u daar niet tegen?"

Ik geloof het wel. Maar ik zie niet wat Liefde met Waarheid te maken heeft.
"Het gaat ook niet om de waarheid, het gaat erom dat sommige opvattingen als waarheid worden gezien en andere als onbelangrijk worden weggezet. Zoals vaak wordt benadrukt dat wij mensen van de chimpansees afstammen, maar het niet hebben over de bonobo's.

De chimpansee gebruikt een stok om een noot uit de boom te slaan, zo ook gebruiken wij techniek om ons voortbestaan veilig te stellen. De chimpansee is zeer xenofobisch, het vreemde wordt gewelddadig geweerd. Niet zelden worden nakomelingen die door een concurrent zijn verwekt, vermoord. De chimpansee is exclusief gericht. Deze uitsluitende houding had een evolutionair voordeel: door anderen hardhandig buiten te sluiten, weet je zeker dat de nakomelingen van jou zijn.

De wetenschapper Frans de Waal heeft laten zien dat wij net zo goed zouden kunnen afstammen van die andere primaat: de bonobo. Groot verschil tussen de beide primaatsoorten is dat geweld bij de bonobo's veel minder gebruikelijk is dan bij chimpansees. Typerend voor de bonobo is zijn empathisch vermogen, zijn inlevingsvermogen – nog zo'n mooi inwoord. Liefde en seks zijn bij de bonobo's een veelvoorkomend verschijnsel met een grote sociale functie: conflicten worden, in plaats van met geweld, met seks opgelost.

Toen ik voor het eerst naar de Apenheul ging om bonobo's in het echt te zien, griezelde ik wel: ze hadden allemaal seks met elkaar en het ging er best heftig aan toe. Maar eigenlijk is het wel het toppunt van empathie om je met alles en iedereen te willen verbinden. Deze insluitende houding had ook een evolutionair voordeel: als elk lid van de gemeenschap paart met de ander, vermoord je de nakomelingen niet, want dan bestaat de kans dat je je eigen kinderen ombrengt.

Zo staat er tegenover de uitsluitende, exclusieve waarheid een insluitende, meegevende waarheid. Die noem ik Liefde. Daarom probeer ik in deze tekening ook alles seksueel te maken. Dat hoef je niet goor op te vatten, alsof de tekening alleen op de daad gericht is of op overspel of porno. Nee, seks is niet sexy, is niet van mij of jou, nee, alles is seks."

Door naar de volgende term: het Goede.
"Al het goede komt van boven, zeggen we vaak. Zo zie je dat we zelfs in onze woordkeus platoons zijn. In Afrika bestaat de uitdrukking: 'Al het goede komt van onderen.' Dat spreekt mij meer aan. Als je naar de tekening kijkt, zie je boven de oppervlakte een bootje met de naam 'Vrijheid' varen. De rest zit onder de oppervlakte."

Nu pas valt me op dat de tekening zich onder water afspeelt. Al die oesters, parels en vormen van waterplanten – waarom had ik dat niet eerder gezien? Het is verleidelijk de tekening af te doen als een beeld uit het onderbewuste. ▸

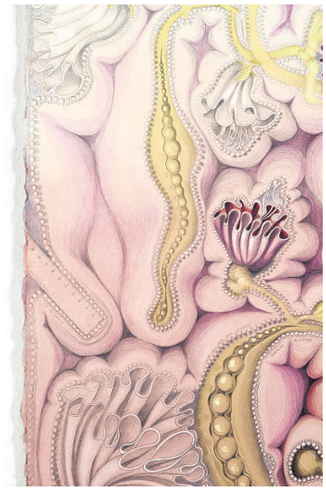

DOOR HET BEELD

Exposities Kinke Kooi

De tentoonstelling waar de tekening 'Under the Surface' t/m 6 april te zien is, heet: **'Dwaalkamers 3: Weerlicht'**
Atelier Plaatsmaken
www.plaatsmaken.nl
Klarendalseweg 82a
Arnhem

Ander werk op de tentoonstelling:
'Surreële Werelden', t/m 9 juni
Centraal Museum
www.centraalmuseum.nl
Nicolaaskerkhof 8
Utrecht

En op de tentoonstelling:
'Totem en Taboe' t/m 2 maart
Leerling/Meesterexpositie
Kunstpodium T
www.kunstpodium-t.com
Noordstraat 105
Tilburg

Door het beeld is een initiatief van *Trouw* en de Ketelfactory te Schiedam.

Dat is misschien niet onjuist, maar daarmee doe je de tekening tekort want daarmee creëer je een nieuw dualisme tussen bewust en onbewust, terwijl de tekening veel meer het lijfelijke, zinnelijke lijkt te verbeelden, ook in ons bewuste bestaan.

Bij Kooi komt het Goede niet van boven maar van onderen, uit de aarde, uit het water, uit de buik.

"Klopt. Het water en de aarde laten alles in zich toe, ze zijn eigenlijk heel gastvrij, en verwerken dat. Ook al het vuil. Het geloof in het Goede en het Schone worden nogal eens opgevat als een geloof in het 'absolute zuivere'. En dat is een geloof in hygiëne. Maar tegenwoordig weten we dat te veel hygiëne leidt tot het disfunctioneren van ons auto-immuunsysteem."

U houdt van vervuiling?
"Nee. Maar ik ben wel voor onzuiverheid. Bij Plato moest de zoektocht naar het Goede, het Schone en het Ware leiden tot de onsterfelijke ziel. Daarmee werd het lichaam een kerker waaruit de ziel bij de dood ontsnapt. Ik houd van dat lichaam, met al zijn openingen, en al zijn onzuiverheid. En ik houd van de zinnelijkheid van dat lichaam. Stof die over de huid glijdt – heerlijk."

Ineens schiet me te binnen dat René Gude, Denker des Vaderlands, onlangs pleitte voor invoering van een vierde categorie. Gude: "Naast het Schone, het Ware en het Goede zou ik er het Lustvolle graag uitdrukkelijk aan toevoegen. Het 'lekkere', zo je wilt."

Met dat lustvolle moest je altijd uitkijken in onze maatschappij: sinds Plato is het verdoemd geweest, zocht het een uitweg in het onderbewuste. En ook nu nog moet je met het Lustvolle een beetje oppassen. Volgens Gude kun je het toelaten in de privésfeer. "Familieleden frutten aan elkaar, zoenen elkaar, eten met elkaar, je loopt in je nakie naar de douche. Het gezin is een zinnelijke bende." Maar zin en zinnelijkheid op het werk wordt al snel veronachtzaamd, terwijl empathie op je werk een groot goed is.

Het Goede, het Ware en het Schone hebben onze cultuur bepaald. Het Lustvolle moest lang verborgen blijven. Dat leverde heimelijke, stoute of geile plaatjes op. Verder bleef het Lustvolle onzichtbaar. Nu begrijp ik wat Kooi bedoelde met onzichtbaarheid die voelt als een leegte, een gat dat erom vraagt te worden opgevuld met aandacht. Kooi vult het visuele gat in dat het verbod op het Lustvolle in onze cultuur heeft achtergelaten. Dat doet ze zoals het Lustvolle betaamt: secuur, mooi, liefdevol, invoelend, vloeiend, erotisch en aantrekkelijk. ■